

СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ КОРЕНИ НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТ “ГЛАВА”

Върбан Въртов

Речевата практика на обществото исторически е формирала постоянно действащи механизми за отсяване на речеви отрязъци, образно уловили и експресивно предали познавателни обобщения с трайна значимост в живота на хората, които придобиват самостоятелно битие в езиковата система. Тези езикови образвания изграждат своеобразна дублираща лексиката система за вторично номинативно-характеризиращо представяне на съответните реалии, определяна като фразеологична система.

Фразеологичната система на езика, поради особеното естество на съставлящите я единици, предполага съхраняване и пренасяне през времето на значителен фразеологичен материал, чийто произход и генетични корени най-често остават скрити и неясни за езиковото съзнание на неговите носители. Това в пълна сила важи и за основната част от българския фразеологичен материал.

Във фразеологичните речници твърде малък брой фразеологизми са с посочен произход. Липсва дори една най-обща представа за старобългарското фразеологично наследство в съвременната ни фразеология и това до голяма степен се дължи на факта, че отсъстват специализирани изследвания в тази насока.

Една възможност за частично запълване на тази празнота може да бъде изследването на фразеологичния материал в библейските текстове. Проучванията им разкриват неподозирано богатство от фразеологични единици, които в старобългарските преводи калкират или възпроизвеждат съответни старогръцки образци. От старобългарските библейски текстове те постепенно преминават в живата речева практика, като поколенията с течение на времето губят представа за техния произход. Тези фразеологизми много често стават образци и модели за нови фразеологични образвания.

Тук ще се опитаме да представим състава на една група фразеологизми, обединени от общ структурен компонент “глава”, които имат първообрази в библейските текстове. В тази група влизат 29 фразеологични единици, от които 17 са посочени във фразеологичните речници¹, а 12 не са регистрирани в тях.

Примерите са ексцерпирани от изданието: **Библия** сиреч книгите на свещеното писание на Ветхия и Новия завет, издава Св. Синод на Българската църква, С., 1995.

Старобългарската съпоставка се прави с текстовете от изданията:

а) *вѣкѣа сирѣчь кнѣгы вѣтхаго и новаго завета, по ꙗзыкъ словенскъ.* (Фототипическое переиздание текста с издания 1581 года осуществлено под наблюдением И. В. Дергачевой по экземплярам Научной библиотеки А. М. Горького Московского государственного университета. Москва — Ленинград, Слово-Арт, 1988). Библията е известна като Острожска библия, затова в примерите съкратено се представя **ОБ**).

б) *вѣкѣа сирѣчь кнѣги свѣщеннаго писанїа вѣтхаго и новаго завета. Москва. Въ синодальной типографїи. 1894.* (В примерите се отбелязва с — **църк.**).

в) **Мариинское четвероевангеліе съ примѣчанїями и приложенїями.** Трудъ И. В. Ягича. 1960. AKADEMISCHE DRUCK- U. VERLAGSANSTALT, GRAZ. (В примерите — **Мариин.**).

г) **Добромирово евангелие.** Български паметник от началото на XII век. Подготви за издание Боряна Велчева. С., 1975. (В примерите — **Добр.**).

д) **Старобългарският превод на Стария завет. Т. I.** Р. Златанова. Книга на дванадесетте пророци с тълкования. С., 1988. (В примерите — **Стб.п.ст.з.1.**).

е) **критични издания на старобългарски текстове** (Kritische ausgaben altbulgarischer texte. Herausgegelen durch Otto Kronsteiner. Die methodbibel:

1. Das Buch Rut. Bearbeiter Dimităr Dunkov, Otto Kronsteiner, Ulrich Theissen (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 34, 1993). (В примерите — **Стб.т.1.**);

2. Das Buch Richter Richter. Bearbeiter Diljana Atanasova. (Â d'ččéldčňí — **Ňňá.ň.2.**);

3. Die Psalmen. Bearbeiter Dimităr Dunkov (DIE SLAWISCHEN

SPRACHEN BAND 37, 1994). (А примерите — **Стб.т.3.**);

4. Das Buch Leviticus. Bearbeiter Ivan Dadiverin. (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 40, 1995). (В примерите — **Стб.т.4.**);

5. Die Bucher der Konige. Das erste Buch Samuel. Bearbeiter Dimitär Dunkov. (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 42, 1995). (В примерите — **Стб.т.5.**);

6. Die Bücher der Könige. Das zweite Buch Samuel. (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 45, 1995). Bearbeiter Dimitär Dunkov. (В примерите — **Стб.т.6.**);

9. Das Buch Jsua. Bearbeiter Diljana Atanasova. (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 49, 1996) (В примерите — **Стб.т.9.**);

11. Die Apokalypse. Edition zweier Hyrachetypi. Bandherausgeber Baldur Panzer. Bearbeiter Karsten Grunderg. (DIE SLAWISCHEN SPRACHEN, BAND 59, 1998). (В примерите — **Стб.т.11.**).

Старогръцките първообрази са извлечени и от изданията:

1. Septuagina, vol. I, vol. II. Leges et historiae Editio Nona, Studtgart, 1935;

2. Nestle — Aland. Novum testamentum graece. Eberhard Nestle et Erwin Nestle, Kurt Aland, Matthew Blacck, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Allen Wikgren. Stuttgart, 1979.

Главата е най-важна част на човешкото тяло. В нея не само са съсредоточени командните функции на всички останали органи, но тя и е вместилище на органа, осигуряващ мисловно-познавателните и осъзнавателните възможности на човека. Тя осъществява словото, чрез нея се възприемат, мислено и емоционално се обработват и съхраняват сетивните информации за света. Човешката глава е главен и представителен легитиматор на личността.

Ето защо, като реалия и като название, тя играе особено голяма роля в понятийно-образния апарат, с който си служи човек, и е основание за богатата смислова натовареност на думата *глава*, резултат на разнообразни нейни семантични преосмисляния. Това обяснява и особено големия брой фразеологизми с компонент “*глава*”, въведени в библейските текстове, а оттам преминали в разговорната реч и в книжовния език още със старобългарския превод на библейските книги.

1. вдигам <високо> глава

Представен във ФР и в БРФР, без посочен произход. Фразеологизмът се използва и в библейските текстове с познатите му и днес значения: 1. **‘проявявам непокорство’**, напр. Пс. 82:3 “*ето твоите врагове шумят, и ония, които Те мразят, са дигнали глава*”, (Стб.т.З. въздвигъ главъ, гр. *σε ἤραν κεφαλὴν*); 2. **‘не се срамувам, не чувствам вина’**, напр. (Лк. 21:28), Пс. 109:7 “*По пътя из поток ще пия, и затова ще вдигна високо глава*” (Стб.т.З. възтънесетъ главъ, гр. *ὑψώσει κεφαλὴν*); 3. **‘освобождавам се от страховете си, от всякакви притеснения’** Лк. 21:28 “*А когато почне това да се сбъдва, изправете се тогава и подигнете главите си, защото се приближава избавлението ви*”, (Мариин. въздвигъте гла[въ]вѣи ваше, гр. *ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν*).

Механизмът на фразеологичното преосмисляне се основава на движението от поведенческа реакция към логическото осмисляне.

2. **вземам главата на някого**

Представен във ФР и в БРФР, без посочен произход. Фразеологизмът има точен първообраз, широко използван в библейските текстове със същото значение, което познаваме днес, **‘убивам някого’** (2 Цар. 16:9; 4 Цар. 10:6), напр. 4 Цар. 6:32 “*видите ли, че тоя син на убиец прати да ми вземат главата?*”, (ОБ: да сѣчетъ главъ мою, гр. *ἀφελεῖν τὴν κεφαλὴν μου*); Бит. 40:19 “*след три дни фараонът ще ти вземе главата и ще те обеси на дърво, а птиците (небесни) ще кълат плътта ти*” (ОБ: възметъ главъ твою, гр. *ἀφελεῖ Φαραὼ τὴν κεφαλὴ σου*).

Произходът на разглеждания фразеологизъм очевидно е свързан с един от най-типичните начини за убиване на човека — чрез отсичане на главата му. Следователно семантичната трансформация на израза се основава на метонимичен преносен механизъм.

3. **до над главата ми стига нещо**

Нерегистриран. Изразът има преосмислено значение **‘надхвърля всички допустими граници; в извънредно голяма степен’**, с което го познава и библейският му първообраз, напр. 2 Езд. 8:72 “*защото греховете ни стигнаха до над главите ни, и безумията ни стигнаха до небето*”, (ОБ: оумножиша сѣ на главѣхъ нашихъ, църк. *выше главъ нашихъ*).

4. и космите на главата ми са преброени

Нерегистриран. В библейските текстове изразът е използван с образно значение *‘няма нещо, което да не се знае за мене; всичко е известно за мен, всичко е взето предвид’*, с което преминава и в книжовния език.

Първообразът се съдържа в наставленията и поученията на Иисус Христос към неговите ученици, в едно от които се казва, че Бог има грижата за вярващите и служещите му и те няма от какво да се страхуват (Мт. 10:30), напр. Лк. 12:7 *“А вам и космите на главата са всички преброени. И тъй не бойте се: от много врабчета вие сте по-ценни”*, (Мариин. и власи гла҃гы вашѣѡ вѣси иштѣтѣни сж, гр. ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠρίθμηνται).

Преосмислянето на израза е протекло на метафорична образна основа.

5. и косъм от главата ми няма да загине

Нерегистриран. В образните основания за преосмислянето на израза лежи едно от олицетворенията на понятието *“косъм”* като символизиращо идеята за *най-малка частица от човека*. В евангелския текст изразът е осмислен със значението *‘оставам напълно непокътнат’*, напр. Лк. 21:18 *“17. и ще бъдете мразени от всички, заради Моето име; 18. но и косъм от главата ви няма да загине; 19. с търпението си спасявайте душите си.”* (Мариин. и власѣ гла҃гы вашѣѡ не покѣваѣтѣ, гр. καὶ θρήξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται).

6. кимам <с> (клатя) глава

Представен във ФР и в БРФР, без посочване на произход и с друго значение. Изразът има фразеологизирана употреба с няколко значения: 1. *‘съгласен съм’*; 2. *‘раболепнича’*; 3. *‘така ти се пада, заслужил си го’*. В библейските текстове изразът има формален първообраз с близко до третото значение (Пс. 21:8; Иов 16:4; Ис. Сир. 12:8; Иер. 18:16; 4 Цар. 19:21), напр. Пс. 108:25 *“Станях им за присмех; които ме виждат, клатят главите си.”*, (Стб.т.3. покѣвашѣ гла҃гами своими, гр. ἐσάλεσαν κεφαλὰς αὐτῶν); Мт. 27:39-40 *“А минувачите Го хулеха, като клатеха глава 40. и думаха: Ти, който разрушаваш храма, и в три дни го съзиждаш, спаси Себе си!”*, (Мариин. покѣвиѣштѣ гла҃гами своими, гр. κινούτεες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν).

7. кълна се в главата си

Нерегистриран. Изразът-клетва развива преосмислено значение ‘с живота си гарантирам за истинността на нещо’. Тази осмисленост е свойствена и на библейския първообраз, напр. Мт. 5:36 “ни в главата си се кълни, защото не можеш направи ни един косъм бял или черен”, (Мариин. ни главоѣж своѣѣж клѣни сѣ, гр. μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσης).

8. над главата на някого

Нерегистриран. Предложното съчетание е фразеологизирано с ‘поставям някого в разпореждане или власт на друго лице’. Преосмисленото значение е познато на библейските текстове, напр. Пс. 65:12 “постави човек над главата ни. Влязохме в огън и вода и Ти ни изведе на свобода”, (Стб.т.3. вѣзѣведе чловѣкѣ на главѣ нашѣ, гр. ἐπέβησας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν).

9. не вдигам глава

Представен във ФР, без посочен произход. Фразеологизмът има библейски първообраз със значението ‘не проявявам непокорство, не се бунтувам’, докато по-късно той развива и значението, с което го посочва ФР ‘прекалено съм обременен с работа, много и непрекъснато съм зает с нещо’ (Зах. 1:21; Йов 10:15), напр. Съд. 8:28 “Тъй се усмириха мадиамци пред синовете израилеви и вече не вдигаха глава, и земята беше спокойна четиридесет години през дните на Гедеона”, (Стб.т.2. и не приложѣшѣ вѣзѣдвѣгнѣти главѣ своѣѣж, гр. καὶ οὐ προσέθεντο ἄραι κεφαλὴν αὐτῶν).

10. няма да падне <ни един> <и> косъм от главата ми

Представен във ФР, без посочен произход. С различните си варианти фразеологизмът има своите първообрази в библейските текстове с образното значение ‘ще остана невредим, няма да ми бъде причинено никакво зло’ (3 Цар. 1:52; Лк. 21:18; Деян. 27:34), напр. 2 Цар. 14:11 “И царят каза: жив ми Господ! Ни косъм от твоя син няма да падне на земята”, (Стб.т.6. ашѣ и космѣ извлѣчетѣ сѣ сыноу твоего на землѣи, ОБ: аще и влѣсѣ ѡпадѣтѣ снѣ твоѣмѣ сѣ главѣ на землѣ сѣй, гр. εἰ πεσεῖται ἀπὸ τῆς τρίχος τοῦ υἱοῦ σου ἐπὶ τὴν γῆν); 1 Цар. 14:45 “На народът рече на Саула: Ионатан ли да умре, който извърши толкова голямо избавление на Израиля? Това няма да бъде! Жив ми Господ, и косъм няма да падне от главата му на земята, защото той

днес действаше с Бога.”, (Стб.т.5. аше отъпадетъ и власъ главъы его на земли, гр. *εἰ πεσεῖται τῆς τριχὸς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν*).

11. нямам де (къде) глава да подслоня

В БРФР е представен “подслонявам глава”, без посочен произход. Преосмислен на основата на литота, изразът има образно значение ‘*бездомен съм, водя скитнически живот*’. Първообразът е използван в евангелски текст (Мт. 8:20), напр. Лк. 9:58 “*Иисус му рече: лисиците имат леговища, и птиците небесни — гнезда; а Син Човеческий няма, де глава да подслони.*”, (Марин. не иматъ къде подъклонити главъы, гр. *οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ*).

12. обръщам върху главата на някого нещо

Нерегистриран. Изразът със значение ‘*обръщам нещо, обикновено сторено от някого, върху самия него*’ има своя първообраз в библейските текстове (Съд. 9:57; Иез. 9:10, 11:21, 17:19; Иоил 3:4; 3 Цар. 2:44), напр. Пс.7:17 “*злобата му ще се обърне върху неговата глава*”, (Стб.т.3. обратитъ сѧ волѣзнь его на главъы его, гр. *ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ*).

13. обръщам (отвърщам) глава от някого или от нещо

Представен във ФР, без посочен произход. В книжовния език изразът се използва със значение ‘*преставям да се интересувам повече от някого*’, в библейските текстове близкият му прототип има сходно значение ‘*правя се че не забелязвам някого или нещо*’, напр. И.Сир. 13:9 “8. *С гощавките си ще те засрами, докле два-три пъти като те ограби, най-после се подиграе с тебе. 9. След това, като те зърне, ще се отбие от тебе и ще обърне глава, кога те срещне*”, (ОБ: и главѡю своѣю покиваѣтъ нѧ тѧ, гр. *τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κινήσει ἐπὶ σου*).

14. от главата до нозете

Представен във ФР, без посочен произход. Изразът развива образно значение ‘*изцяло*’, което е познато в библейските текстове (Иов 2:7), напр. Ис. 1:6 “*От пети до глава няма у тоя народ здраво място: струпи, синяци, гнойни рани, неочистени, превързани и неомекчени с елей*”, (ОБ: *ῥὸ νόγῃ* и до главъы, гр. *ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς*); Лев. 13:12 “*Ако ли проказата се изрине по кожата, и проказата покрие цялата кожа на болния от главата до нозете, колкото могат да видят очите на свещеника*”.

...”, (Стб.т.4. отъ главы до ногу, ОБ: ѿ главы до ногъ его, гр. ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν).

15. откъсвам (извивам) главата на някого

Представен в БРФР, без посочен произход. Изразът развива преосмислено значение в разговорната реч **‘най-сурово ще се разправя с някого’**. В библейските текстове има формален първообраз, използван в прякото значение, напр. Лев. 1:15 **“свещеникът да я донесе при жертвеника, да ѝ извие главата, и да я изгори върху жертвеника, а кръвта да изцеди по стената на жертвеника.”**, (Стб.т.4. и да оуторгнетъ главѣ, ОБ: и да ?т’оргнетъ главѣ его, гр. καὶ ἀποκνίσει τὴν κεφαλὴν) .

16. от пети<те> до глава<та>

Представен във ФР, без посочен произход. В библейските текстове фразеологизмът има близки първообрази със същото значение **‘изцяло’**, напр. 2 Цар. 14:25 **“от ходилото на нозете до върха на главата му у него нямаше недостатък”**, (Стб.т.6. отъ стопъ ногу его и до върха его, ОБ: ѿ пятъ ноги и до верха его не вѣкъ в немъ порока, гр. ἀπὸ ἰχνους ποδὸς αὐτοῦ καὶ ἕως κορυφῆς αὐτοῦ).

17. пада върху главата на някого

Представен в БРФР, без посочен произход. Още в библейските текстове изразът е използван с преосмислено на метонимична основа значение **‘сполетява, постига нещо някого, понася последствията от нещо’**, което фразеологизмът има и днес, напр. 2 Цар. 3:29 **“28. не съм виновен аз и царството ми пред Господа вовеки за кръвта на Авенира, Нировия син; 29. нека тя падне върху главата на Иоава и върху целия му бащин дом”**, (Стб.т.6. да снѣдетъ на главѣ Иоавыѣ, ОБ: да снѣдетъ на главѣ юавлю, гр. καταντεσάτωσαν ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωαβ); Пс. 7:17 **“злобата му ще се обърне върху неговата глава, злодейството му ще падне върху темето му”**, (ОБ: обратитъ сѣ волѣзнь его на главѣ его, и на върхъ его неправда его снѣдетъ, гр. ἐπιστρέψει ὁ πόνοϛ αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἢ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται).

18. песя глава съм

Нерегистриран. Изразът има преосмислено значение **‘без всякаква стойност и значение, недостоеен за уважение; презрян’**, първообразът му се съдържа в библейските текстове, напр. 2 Цар. 3:8 **“Авенир страшно се разсърди от думите на Иевос-**

тея и каза: нима аз съм **песя глава**?”, (Стб.т.б. Ёда пѣсѣ глава ёсмь азъ, ОБ: ёдѧ пѣсѣѧ глава ёсмь азъ, гр. µὴ κεφαλὴ κυνος ἐγώ εἰμι).

19. **повече от космите на главата ми**

Нерегистриран. Първообразът на съвременния книжовен фразеологизъм се съдържа в библейските текстове със същото значение ‘**безбройни, неизброимо много**’ (Пс. 68:5), напр. Пс 39:13 “*постигнаха ме беззаконията ми, та дори да виждам не мога: те са **повече от космите на главата ми***”, (Стб.т.3. паче властѣ главѣтѣ моѣѧ, гр. ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου).

Образното преосмисляне на израза става на метафорична основа.

20. **полагам си главата за нещо или някого**

Нерегистриран. Във ФР е представен фразеологизмът “**залагам си главата**”, без посочен произход, който е произведен от разглеждания израз, имащ преосмислено на метонимична основа образно значение ‘**готов съм да се жертвам за някого или нещо**’. В библейските текстове е използван близък първообраз с компонент “*врат, шия*” със същата осмисленост, напр. Рим. 16:4 “3. *Поздравете Прискила и Акила, воите сътрудници в Христа Исуса 4. (които за душата ми **положиха главата си**; на тях не само аз благодаря, но и всички църкви из езичните) и домашната им църква.*”, (ОБ: своѧ вѣѧ положиша, гр. τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέδηκαν).

21. **помазват ми главата с елей**

Нерегистриран. Изразът развива преосмислено образно значение ‘**правят ме избранник**’. В известен смисъл изразът може да бъде признат за фразеологизиран с посоченото значение, което има и неговият библейски първообраз (Лев. 8:12, 21:10), напр. Пс. 22:5 “*Ти пригответи пред мене трапеза пред очите на враговете ми, **помаза главата ми с елей**; чашата ми е препълнена.*”, (Стб.т.3. оумастилъ ёси оѣѣмь главѣж моѣж, гр. ἐλίπανας ἐν ελαίῳ τὴν κεφαλὴν μου).

22. **посипвам (събирам) жар върху главата на някого**

Във ФР фразеологизмът е представен като диалектен със значение ‘**поемам върху себе си тежка отговорност, обикновено за нещо неприятно**’. Библейският му първообраз е осмислен по-различно ‘**правя така, че някой да се чувства притеснен**’,

напр. Рим. 12:20 “И тъй, ако врагът ти е гладен, нахрани го; ако е жаден, напой го; защото, вършейки това, ти **ще стру-
паш жар на главата му.**”, (ОБ: οὐγλίε ὀγνέно собираѣши на главѣ
его, гр. ποιῶν ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν).

23. посипвам си главата с пепел

Представен във ФР, с посочен произход. Твърде широко из-
ползван в библейските книги фразеологизъм, мотивиран от дре-
вен обичай в знак на силна скръб човек да посипва върху главата
си земя, пепел (1 Мак. 3:47, 4:39, 11:71; 2 Мак. 10:25; 3 Мак. 1:15;
Иуд. 4:11, 9:1; Иез. 27:30; Иов 2:12; 2 Цар. 13:9), напр. И.Нав. 7:6
“Иисус раздра дрехите си и падна ничком наземи пред ковчега
Господен и лежа дори до вечерта, той и старейшините Изра-
елеви, и **посипаха с пепел главите си**”, (Стб.т.9. и посъпаша
пръстѣ на главѣи нѣхъ, ОБ: и всъпаша пръстѣ на главѣи своѣ, църк.
посипаша пръстѣ на главѣи своѣ, гр. καὶ ἐπεβάλοντο χοῦν ἐπὶ τὰς
κεφαλὰς αὐτῶν); От. 18:19 “И **посипаха с пепел главите си**, и с
плач и ридание викаха и казваха: горко ти, горко ти, граде
велики”, (Стб.т.11. и положише пръстѣ на главѣи своѣ, гр. καὶ ἔβαλον
χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν).

Със значения: 1. ‘горчиво се разкайвам и съжالياвам за
извършена от мене постъпка’; 2. ‘скръбя, вайкам се за спо-
летяло ме нещастие’ фразеологизмът преминава и в книжов-
ния език.

24. пред побеляла глава ставай

Нерегистриран. Изразът има преосмислено значение ‘**почи-
тай възрастния човек**’. Първообраз на израза е използван в Лев.
19:32 “**Пред побеляла глава ставай, почитай лицето на ста-
реца и бой се от (Господа) твоя Бог.**”, (Стб.т.9. прѣдѣтъ лицемѣ
сѣдѣаго въстани, ОБ: прѣ лицемѣ сѣдѣаго въстани, гр. ἀπὸ προσώπου
πολιοῦ ἐξαναστήσει).

25. свалям главата на някого

Нерегистриран. Изразът има преосмислени значения: 1. ‘уби-
вам някого’; 2. ‘свалям някого от високя му служебен пост’,
като с първото е използван в библейските текстове, напр. 2 Цар.
16:9 “**Ще ида и ще му сваля главата.**”, (Стб.т.6. отънимѣ главѣ
его, ОБ: ѡнимѣ главѣ емѣ, гр. διαβήσομαι δὴ καὶ ἀφελῶ τὴν κεφαλὴν
αὐτοῦ).

26. скубя си косите (космите) <на главата и брадата>

5Състояние и проблеми

Представен във ФР и в БРФР, без посочен произход. Изразът е фразеологизиран още в библейските текстове, в които се използва с двете си основни значения: 1. **'изживявам силна скръб за нещо'**; 2. **'горчиво съжалявам, разкайвам се за нещо'**, напр. 2 Езд. 8:68 *"Щом чух това, раздрах си дрехите и свещените си одежди и скубех си космите на главата и брадата, и седях загрижен и печален"*, (ОБ: и̇ ра̇диращѣ вл́асы главы и в́рады, църк. тѣрз́ахъ вл́асы ...); 1 Езд. 9:3 *"като чух тия думи, раздрах долната си и горна дреха, скубех космите на главата си и на брадата си и седях печален"*, (ОБ: тѣрз́ахъ вл́асы главы моѣѡ и в́радѡ).

27. **скубя си косите (космите) <на главата и брадата>**

Представен във ФР и в БРФР, без посочен произход. Изразът е фразеологизиран още в библейските текстове, в които се използва с двете си основни значения: 1. **'изживявам силна скръб за нещо'**; 2. **'горчиво съжалявам, разкайвам се за нещо'**, напр. 2 Езд. 8:68 *"Щом чух това, раздрах си дрехите и свещените си одежди и скубех си космите на главата и брадата, и седях загрижен и печален"*, (ОБ: и̇ ра̇диращѣ вл́асы главы и в́рады, църк. тѣрз́ахъ вл́асы ...); 1 Езд. 9:3 *"като чух тия думи, раздрах долната си и горна дреха, скубех космите на главата си и на брадата си и седях печален"*, (ОБ: тѣрз́ахъ вл́асы главы моѣѡ и в́радѡ).

28. **строшавам (счупвам) главата на някого**

Представен във ФР, без посочен произход. Изразът развива преосмислени на метафорична и метонимична основа значения: 1. **'убивам, погубвам, унищожавам'**; 2. **като закана 'наказвам жестоко някого'**. Първообраз на фразеологизма е използван в библейските текстове (Пс. 73:14), напр. Пс. 67:22 *"Но Бог ще строши главата на враговете Си, косматото теме на закоравелия в своите беззакония."*, (Стб.т.3. съкроушитѣ главы врагѣ своихѣ, гр. πλήν ὁ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἐχθρῶν αὐτοῦ).

29. **хващам се <с ръце> за главата**

Представен във ФР, без посочен произход. Изразът развива преосмислени значения: 1. **'изпадам в силна тревога или недоумение, защото не зная как да се справя с нещо неприятно, нещо, свързано със затруднения'**; 2. **'силно се смайвам, слисвам се от нещо неочаквано'**. В библейските текстове са използ-

вани първообрази които имат значение, близко до първото значение 'окайвам се, вайкам се', напр. 2 Цар. 13:19 "Тамар посипа с пепел главата си, раздра шарената си дреха, с която бе облечена, **хвана с ръце главата си**, и тъй вървеше и викаше.", (Стб.т.б. С: и положи рѣцѣ свои на главѣ свои, ОБ: и възложи рѣцѣ свої на главѣ своєю, гр. καὶ ἐπέδηκεν τὰς χεῖρας αὐτῆς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς); Иер. 2:37 "и от него ти **ще излезеш с ръце на главата**, защото отхвърли Господ твоите надежди и не ще имаш с тях сполука.", (ОБ: и рѣцѣ твои въздѣтъ на главѣ твоѣй, гр. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου).

ЛИТЕРАТУРА

1. Фразеологичен речник на българския език. (Автори: К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова). Т. I. С., 1974; Т. II. С., 1975 — съкратено ФР.
2. Нов фразеологичен речник на българския език. (Автор: Кети Анкова-Ничева). С., 1993 — съкратено НФР на БЕ.
3. Българско-руски фразеологичен речник. (Съставители: А. Кошелев и М. Леонидова). София — Москва, 1974 — съкратено БРФР.